

ORTAÖĞRETİM
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

DERSLER CEPTE

TARİH 9

ÜNİTE	ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI
KONU	• Kanunlar Gelişiyor • Avrasya'da İlk Türk İzleri • Boylardan Devlete

DERSLER CEPTE 5. SAYI

TARİH 9. SINIF

ISBN 978-975-11-6633-3

Genel Yayın Yönetmeni
Halil İbrahim TOPÇU

Yayın Koordinatörü
Dr. Yasin ELÇİ

ORTAÖĞRETİM
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Yazar Ekibi
Aysel EROĞLU, Öğretmen
Yalçın EFE, Öğretmen
Necdet KARA, Öğretmen
Zafer KARAKUŞ, Öğretmen
Ali MUMCU, Öğretmen
Ayhan ÜRKÜNDAĞ, Öğretmen
Sadık ÖZCAN, Öğretmen
Serhat KARADURMUŞ, Öğretmen
Sevdiye Seha ALTUN, Öğretmen
Sıddık BULUT, Öğretmen
Tayfun GENEL, Öğretmen

Dizgi - Tasarım Ekibi
Çağlayan Volkan YILDIZ, Öğretmen
Yasemin DEMİRCİOĞLU, Öğretmen

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

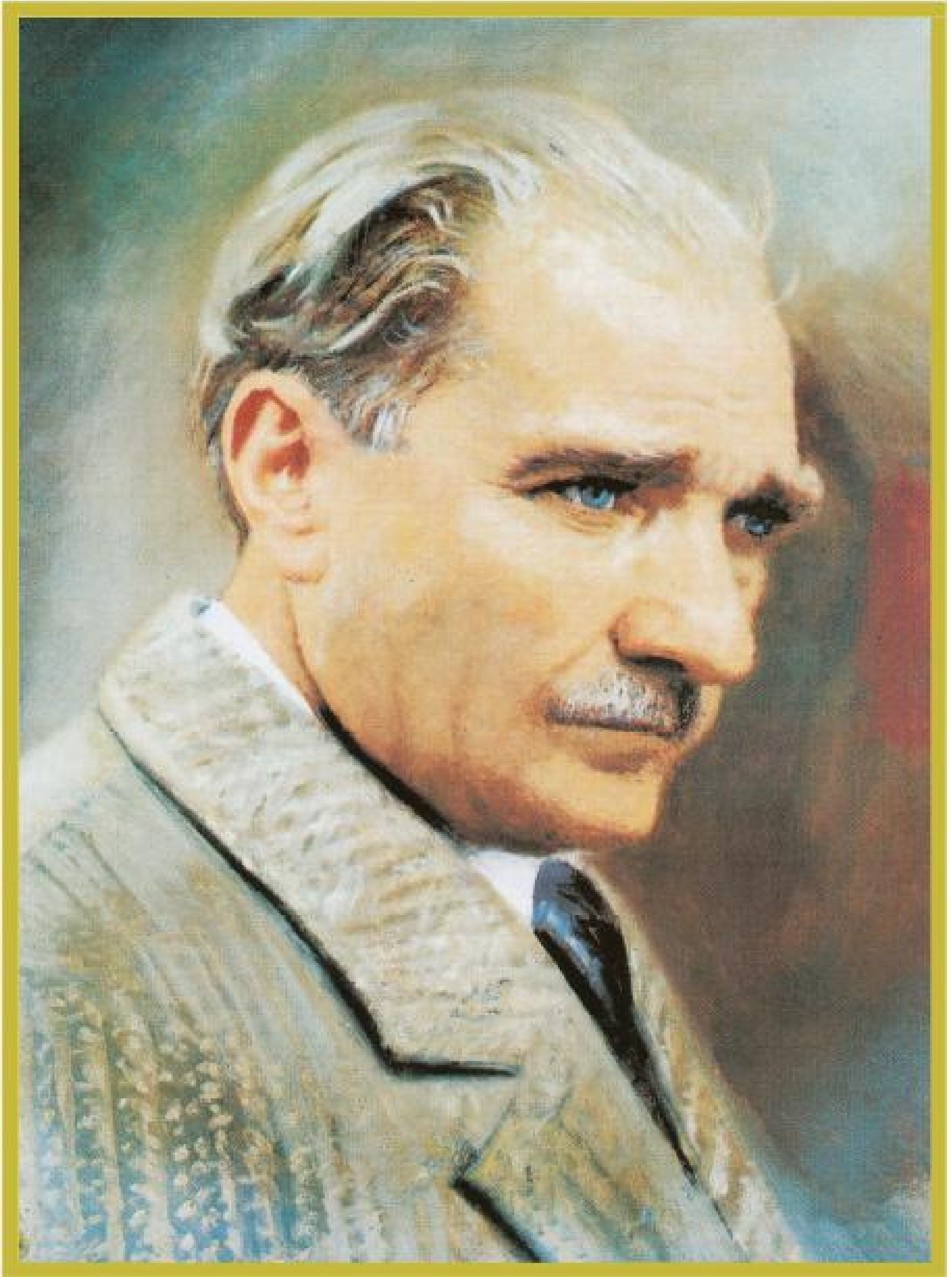
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Değerli Öğretmenler ve Sevgili Öğrenciler,

Sizler için hazırlanan *Dersler Cepte* fasiküllerinde tüm derslerdeki aylık konu özetlerini bulacaksınız. Gerek yazılılara hazırlanırken gerek konu tekrarı yaparken *Dersler Cepte* fasikülündeki konu özetleri size yol gösterecektir. Konu özetlerinin maddeler hâlinde ve görsel ağırlıklı olması bilgilerinizin kalıcı olmasında kolaylık sağlayacaktır. Konu özetlerinin yanında "Hatırlayalım, Kritik Bilgi, Dikkat, Faydalı Linkler, Araştırma, Bir Örnek de Sen Ver, Biliyor Musunuz?, Filozof Der ki, Felsefe Sözlüğü, Haritada Bulalım" gibi bölümlerle konuların en önemli noktalarını ve ilgi çekici yanlarını görmüş olacaksınız. Böylece eğlenirken aynı zamanda da bilgilerinizi pekiştirme fırsatı bulacaksınız.

Açık uçlu ve çoktan seçmeli sorularla tekrar ettiğiniz bilgileri kullanabileceksiniz. Karekodlar aracılığıyla çoktan seçmeli soruların video çözümlerini izleyerek sorulara anında dönüt alabileceksiniz. Her konuyla ilgili çıkmış soruların yer alması da üniversiteye hazırlık yolculuğunda sizlere rehberlik edecek ve işlediğiniz konuların ne kadar önemli olduğuna dair fikir verecektir. Ayrıca OGM Materyal web sitesi, yardımcıkaynaklar.meb.gov.tr ve eba.gov.tr adresleri üzerinden fasiküllerimize kolay ulaşma imkânına sahip olacaksınız.

Millî Eğitim Bakanlığı olarak alanında yetkin uzmanlarca titizlikle hazırlanmış ve denetimden geçmiş olan *Dersler Cepte* fasikülleriyle öğrenci ve öğretmenlere derslerin işlenişi ve tekrarı noktasında katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Halil İbrahim TOPÇU
Ortaöğretim Genel Müdürü

Neler Öğreneceğiz?

KAVRAM AĞACI

YKS-TYT ÇIKMIŞ SORULARIN KONULARA GÖRE DAĞILIMI	2022	2021	2020	2019	2018	TOPLAM
Tarih ve Zaman	–	–	–	–	–	–
İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	1	1	1	1	1	5
İslam Medeniyetinin Doğuşu	–	–	–	–	–	–
Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	1	1	1	1	1	5
Beylikten Devlete Osmanlı	1	–	–	1	1	3
Dünya Gücü Osmanlı	–	–	–	–	–	–
Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı	–	–	–	–	–	–
Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)	–	1	1	–	1	3
XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya	–	–	1	–	1	2

	YKS-AYT ÇIKMIŞ SORULARIN KONULARA GÖRE DAĞILIMI	2022	2021	2020	2019	2018	TOPLAM
9. SINIF	Tarih ve Zaman	1	1	1	1	1	5
	İnsanlığın İlk Dönemleri	1	1	1	1	1	5
	Orta Çağ'da Dünya	–	–	–	–	–	–
	İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	2	1	2	2	3	10
	İslam Medeniyetinin Doğuşu	1	1	2	1	1	6
	Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	1	3	1	1	1	7
10. SINIF	Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi	1	–	–	1	–	2
	Beylikten Devlete Osmanlı	3	–	1	1	2	7
	Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	1	–	1	–	–	2
	Dünya Gücü Osmanlı	–	1	–	1	2	4
	Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	1	1	–	–	–	2
11. SINIF	Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti	1	1	1	–	–	3
	Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı	–	1	2	2	–	5
	Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)	–	1	–	–	1	2
	Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri	–	1	–	–	–	1
	Sermaye ve Emek	–	–	1	1	–	2
12. SINIF	XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya	–	1	2	4	3	10
	Milli Mücadele	5	4	4	3	1	17
	Atatürkçülük ve Türk İnkılabı	1	3	2	2	2	10
	İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya	–	–	–	–	1	1
	II. Dünya Savaşı Sürecinde – Sonrasında Türkiye ve Dünya	2	–	–	–	1	3
	XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Dünya	–	–	–	–	1	1
	Soğuk Savaş Dönemi	–	–	–	–	–	–
	Yumuşama Dönemi	–	–	–	–	–	
	Küreselleşen Dünya	–	–	–	–	–	–

Yukarıdaki tablo YKS sorularının son beş yıla göre dağılımını göstermektedir. ÖSYM, YKS sorularını bütün kazanımlara ve konulara yönelik belirleyebilir.

KANUNLAR GELİŞİYOR

Devlet ve toplum hayatını düzenleyen kurallar ilk olarak örf ve âdetlerden oluşmaktayken sonraları bunların yazılı hale gelmesiyle hukuk kuralları oluşmaya başlamıştır. Sümer Kralı Urugakina, Babil Kralı Hammurabi'nin kanunları gibi.

İlk siyasi oluşumlarda devlet ve toplum hayatının düzen ve disiplinle yürütülmesi için her türlü hukuki iş, gelenek haline gelmiş kanunlara göre düzenleniyordu. Daha sonraki zamanlarda örf ve adetlerden oluşan geleneksel hukuk kuralları yazılı hale getirilmiştir.

Roma İmparatorluğu'ndaki hukuk kuralları da benzer şekilde gelişmiştir. Roma şehrinin kuruluş tarihi olarak kabul edilen MÖ 703 yılından Doğru Roma İmparatoru Justinianus'un (Jüstintanus) 565'te ölümüne kadar geçen sürede Roma ve egemenliği altındaki ülkelerde uygulanmış hukuka "Roma Hukuku" denir. Roma Hukuku, bugünkü Avrupa ülkelerinde uygulanan hukuk sisteminin temelini oluşturur.

Bu hukuk sisteminin ilk basamağı "On İki Levha Kanunları"dır.

Yusuf Has Hacip

"Kanunun adil olması gerekir çünkü adalet esaslarında tertip edilmeyen bir kanun, üç ayaklı masanın ayaklarından birinin eksikliği gibi hatalara ve haksızlıklara yol açar. O takdirde "devlet tahtı" yıkılır. Devletini korumak isteyen hükümdar adil kanun yapmak zorundadır."

On İki levha Kanunları

Patricilerin uygulamalarına karşı çıkan kölelerin ayaklanmalarıyla bu kanunlar gündeme gelmiştir. Bu ayaklanmaları batırmak amacıyla kanunlar ıslah edilerek ilk defa yazılı hale getirilmiştir. Bu kanunlarla Roma halkının görev ve sorumlulukları, halk arasındaki ilişkiler gibi pek çok konuya açıklık getirilmiştir.

Jüstinyanus Kanunları

Bu kanunlarda suç ve ceza sisteminde suçluyu arındırma, iyileştirme ve korkutma amacı vardır. Bu kanunlarda hapis cezası uygulaması yoktur, bunun yerine suçluların manastırlara kapatılması tedbirine başvurulmuştur.

Cengiz Yasası

Devlet ve toplum hayatının düzenli bir şekilde ilerlemesi, uygulamaya konulacak hukuk sistemiyle gerçekleşebilir. Bu hukuk sistemlerinde; kanunnameler, aile ve iş akitleri, ceza infaz yöntemleri toplum düzenin sağlanmasına önemli katkı sağlamıştır. Hükümdarlar, düzeni sağlamaya çalışırken kendi topluluklarının, kültür ve gelişmişlik düzeyleriyle sosyal yapılarına göre hukuk kurallarını şekillendirmiştir. Cengiz Han'ın yasası bunlara örnektir.

 Biliyor musunuz?

Bugünkü Avrupa ülkelerinde uygulanan hukuk sisteminin temelini Roma hukuku oluşturur. Bu hukuk sisteminin ilk basamağı "12 Levha Kanunları"dır.

Doğu Roma İmparatoru olan Justinianus tarafından On İki Levha Kanunları başta olmak üzere tüm Roma kanunları yeniden düzenlenmiştir. Justinianus Kanunları da denilen bu kanunlar somut örneklerle anlatılmıştır. Bu kanunlarla hukuk kurallarında ilk defa kamu ve özel hukuk ayrımı yapılmıştır. Özellikle aile, kişi ve miras hukuku konularındaki düzenlemeler, günümüz medeni hukukunun temelini teşkil etmektedir.

Moğol İmparatorluğu'nun hukuk ve askerlik işlerini düzenleyen kanunlara "Cengiz Han Yasası" veya "Büyük Yasa" denilmiştir.

Konu Anlatımı

AVRASYA'DA İLK TÜRK İZLERİ

Türk adına, gerek kaynaklarda gerekse araştırmalarda çeşitli anlamlar verilmiştir.

Coğrafi Ad Olarak Türkiye:

• Türkiye kelimesi, ilk olarak VI. yüzyılda Bizans kaynaklarında "Orta Asya" için kullanılmıştır.
• Bizans kaynakları, IX ve X. yüzyıllarda Volga'dan, Orta Avrupa'ya kadar uzanan sahaya da Türkiye adını vermiştir.
• XI-XIII. yüzyıllarda Mısır ve Suriye'ye Türkiye denmiştir. Anadolu ise XII. yüzyıldan itibaren Türkiye olarak tanınmaya başlanmıştır.

ORTA ASYA KÜLTÜR MERKEZLERİ

Türklerin bilinen ilk ana yurdu Orta Asya'dır. Orta Asya, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Kırgız bozkırları ve Altay Dağları, doğuda Moğolistan ve Çin'in batısı (Doğu Türkistan), güneyde ise Tibet Platosu ve Hindukuş Dağları arasında yer alır. Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda yazıdan önceki döneme ait kültür merkezleri ortaya çıkarılmıştır.

ORTA ASYA KÜLTÜR MERKEZLERİ

ANAV KÜLTÜRÜ

Anav, günümüzde Aşkabad'ın güneydoğusunda bir yerleşim yeridir. Bu yerleşim sahasında yapılan kazılarda ortaya çıkan seramik örneklerinin, bozkır kökenli bir halka özellikle de Türklere ait olduğu düşünülmektedir. Türk kültürünün önemli bir öğesi olan at ilk defa bu kültürde görülmüştür. Orta Asya'nın en eski kültürüdür.

MÖ. 4000-MÖ. 1000

AFANESYEVO KÜLTÜRÜ

Türklere ait en eski kültür bölgesi olarak kabul edilmektedir. Altay- Sayan dağlarının güneybatı bölgesinde (Minusinks Bölgesi) bulunan yeri ile bağlantılı olarak Afanesyevo olarak bulunur. Çakmak taşından ok uçları , bıçaklar, bakır eşyalar, basit çömlekler bu kültürün belli başlı eserleridir.

MÖ. 2500-MÖ. 1700

ANDRONOVA KÜLTÜRÜ

Adını Yenisey yakınlarındaki Andronova yerleşiminden alan bu kültür, bir önceki Afanesyevo kültürünün daha geniş bir alana yayılmış ve gelişmiş şeklidir. Afanesyevo ve Andronova Kültürü, Ön Türkler yani Türklerin ataları tarafından meydana getirilmiştir.

MÖ. 1700-MÖ.1200

KARASUK KÜLTÜRÜ

Andronova kültürü ile benzerlik gösteren Karasuk Kültürü, adını Yenisey Irmağı'nın bir kolu olan Karasuk Nehri'nden almıştır. Bu kültürün en önemli özelliği, dünyanın pek çok bölgesine göre demiri daha erken işlemeye başlamasıdır. İskit Kültürünü oluşturan atlı göçebe kültürünün Orta Asya'ya yayılmasını sağlamıştır.

MÖ.1200-MÖ.700

TAGAR KÜLTÜRÜ

Karasuk kültürünün takipçisi olan Tagar Kültürü, kendinden önceki Türk kültürlerinin bir sentezi ve gelişmiş şeklidir. Bölgenin adından dolayı burada yaşayan insanlara Altaylılar denilmeye başlanmıştır. Tunçdan bıçak, ok uçları, küçük hayvan heykelleri, çeşitli hayvan tasvirleri ve otağ şeklinde ağaç evler bu kültürün belli başlı eserleridir.

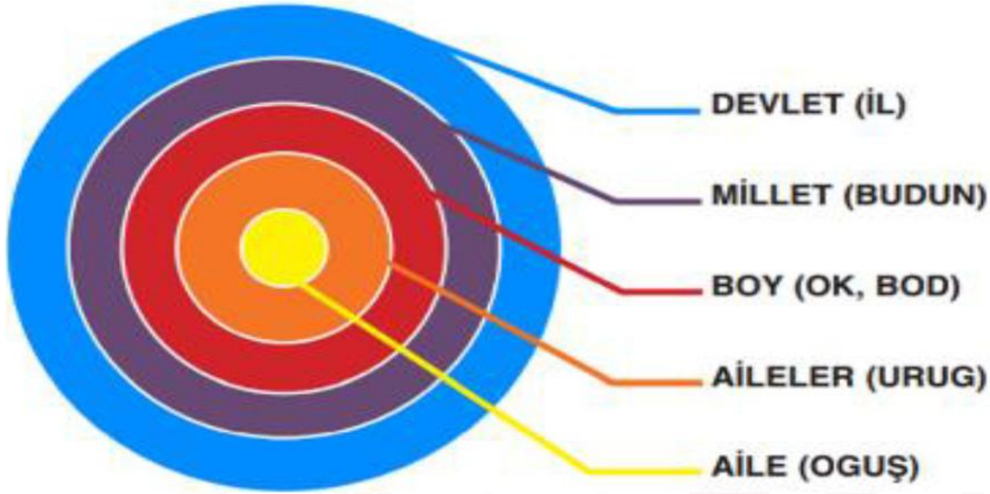
MÖ.700-MÖ.300

Konu Anlatımı

BOYLARDAN DEVLETE

Boy, en küçük siyasi ve askeri yapıdır. Başında boy beyi bulunur. Türk devletleri boylar arasında sağlanan birlikteliğin güçlü ya da zayıf olmasına göre uzun ya da kısa ömürlü olmuşlardır. Örneğin Asya Hun Devleti hükümdarı Mete Han yirmi altı boyu Türk tarihinde ilk kez tek bayrak altında toplayarak devlete en parlak dönemini yaşatmıştır. Yine Göktürk Devleti Hükümdarı Kapgan Kağan'ın sert tutumu yüzünden devlete bağlı boylar birer birer isyan etmeye başlamış ve bir Türk boyu olan Bayırkuların saldırısı sonucunda öldürülmüştür.

TÜRK DEVLETLERİNDE GÜCÜN MEŞRUİYET KAYNAĞI

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde devleti yönetme yetkisinin hükümdara Gök Tengri tarafından verildiğine inanılır, bu inanca da kut anlayışı denilirdi. Kağan olabilmek için Gök Tengri tarafından kut verilmiş bir aileye mensup olmak gerekirdi. Bu aileler Hunlarda Tu-ku, Kök Türklerde Aşina ve Uygurlarda Yağlakâr ailesidir. Kut kan yoluyla tüm hanedan üyelerine geçtiğinden ailenin tüm üyeleri kağan olma hakkına sahiptirler.

 Biliyor musunuz?

Orhun Yazıtları'nda; "Babam Kağan ile Anam Hatun'u Tanrı tahta oturttu. Tanrı izin verdiği ve kutlu olduğum için kağan oldum." denilmektedir.

 Kritik Bilgi

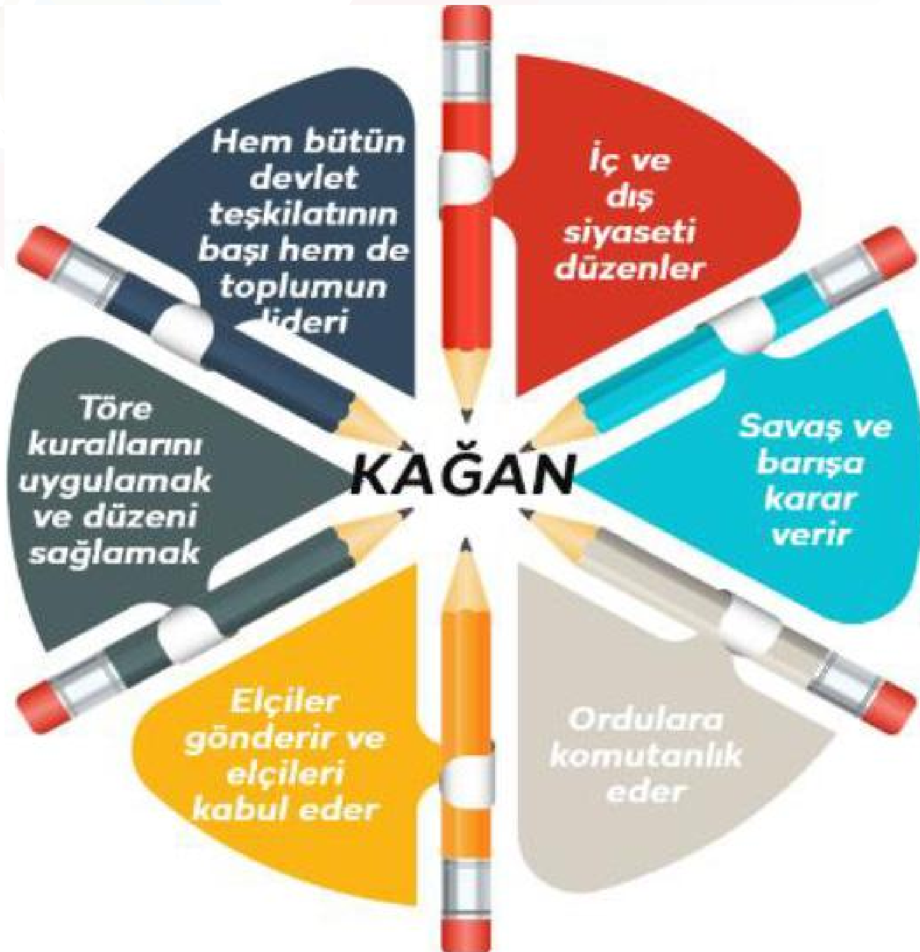
İlk Türklerde ölen kağanın yerine kimin geçeceği belirlenmemiştir. Hanedan üyelerinin tümünün kağan olma hakkının bulunması taht kavgalarına neden olmuş, bu durum devletin zayıflamasına neden olmuştur.

BOYLARDAN DEVLETE

Hunlardan itibaren Türklerde bazı hükümdarlık sembolleri de görülmektedir. Bunlar; Otağ (hakan çadırı), örgin (taht), kılıç, nevbet (davul), kur (kemer), berge (kamçı), kama (bıçak), kotuz (sorguç), tuğ (sancak), ordu, yay, toy (ziyafet).

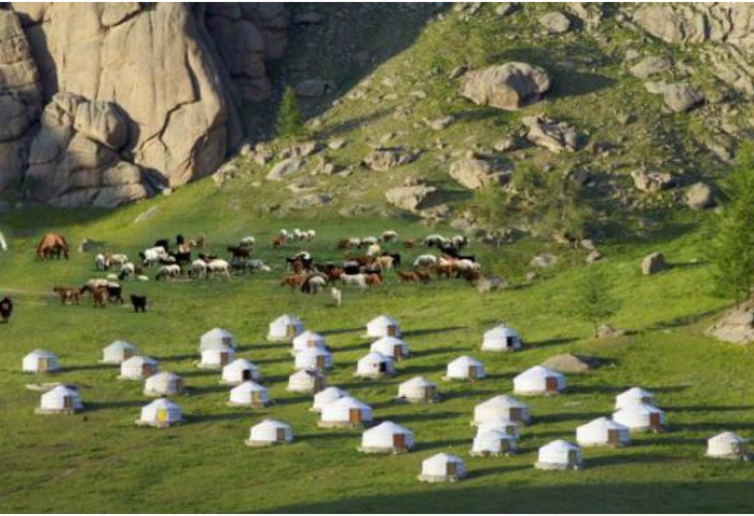
Kağanların temel özellikleri cesur ve kahraman olmaları, bilgili, yüksek ahlaklı, iyi niyetli, adaletli, yetenekli ve milletini seven kişiler olmalarıdır. Bunların aksi olduğunda Gök Tengri'nin Kağan üzerindeki "kut"u geri aldığına inanılır ve Kağan olan kişi bu yetkisini kaybederdi.

GÜCÜN MADDİ VE TEMEL KAYNAKLARI

Türklerin ilk ana yurdu Orta Asya'dır. Kuzeyde Sibirya, güneyde Himalaya Dağları, doğuda Kingan Dağları ve batıda Hazar Denizi ile çevrilidir. Orta Asya, Gobi, Taklamakan, Karakum gibi çöllerden, geniş bozkırlardan ve ıssız düzlüklerden oluşmuştur. Toprakların büyük çoğunluğu kurak ve tarıma uygun değildir.

Orta Asya'nın coğrafi yapısı ve iklim şartları nedeniyle Türkler konargöçer bir hayat sürmekteydi. Bu nedenle en önemli geçim kaynakları hayvancılık olmuştur.

Konargöçer yaşamın özelliği, Türkleri; savaşçı, zorluklara sabırla dayanabilen ve mücadeleyi hiçbir zaman elden bırakmayan bir millet yapmıştır. Bu yaşam tarzı insanların disiplinli, hızlı ve toplu hareket etme yeteneklerini de geliştirmiştir. Ordu-millet özelliği taşıyan Türkler; kadın erkek, çocuk yaşlı demeden her zaman savaşa hazırlıklıydılar. Türkler askerlik görevini vatan borcu olarak bilir, bu vazifeyi gönüllü olarak yapardı. Zira Hazar Türk Devleti'nin dışında, Türklerde ücretli askerlik yapıldığı görülmemiştir.

Biliyor musunuz?

Çinlilerle fazla yakınlaşması ve Maniheizm'i kabul etmesi, Uygurların hayat tarzını değiştirmiştir. Uygurlarda, toplumsal yapı hızlı bir değişim göstermiş ve şehirleşmeye doğru bir eğilim başlamıştır. Bu nedenle Uygurlar yerleşik yaşama geçen ilk Türk Devleti olmuştur.

GÜÇ PAYLAŞIMI VE YÖNETİM

İlk Türk devletlerinin teşkilat yapısı incelendiği zaman; kağan, hatun, yabgu, kurultay, ayukı, aygucı, buyruk, şad, tigin gibi devlet teşkilatında önemli rolleri olan güçlü kişiler ve bazı kurumlarla karşılaşılır.

Hunlardan itibaren devlet yönetiminde kolaylık sağlamak amacıyla ülke yönetimi doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İkili teşkilatlanma da denilen bu sistemde, Türklerde Güneş'in doğduğu yer kutsal olarak kabul edildiği için devletin doğu kısmını asıl hükümdar olan kağan, batı kısmını ise genelde yabgu unvanıyla kağanın kardeşi ya da hanedan üyelerinden biri yönetirdi.

Hatun, kağanın eşidir ve devlet işlerinde söz sahibidir. Hatunlar gerektiği zamanlarda devlet reisliği ve naiplik (vekillik) de yaparlardı.

 Biliyor musunuz?

İlk Türk devletlerinde, kurultay (yasama) ve hükûmet (yürütme) birbirlerinden ayrı kurumlardır. Hükûmetin başında aygucı veya üge adı verilen bir görevli bulunurdu. Asya Hunlarından itibaren Türklerde hükûmet üyelerine buyruk (bakan) denilmiştir.

Konu Anlatımı

İLK TÜRK DEVLETLERİ

 Biliyor musunuz?

Türklerin kendi adlarıyla kurdukları ilk devlet Kök Türk Devletidir.
İkincisi ise Türkiye Cumhuriyetidir.

 Kritik Bilgi

Bu dönemde yapılan mücadelelerin temel sebebi İpek Yolu'na hakim olmaktır.

Asya Hun Devleti (MÖ 220-MS 216)

1. Tarihte bilinen ilk Türk devleti olup aynı zamanda Orta Asya tarihinin ilk büyük devletidir.
2. Devletin merkezi Ötüken'dir.
3. Bilinen ilk kağanı, "büyüklük ve genişlik" anlamına gelen Şan-yü / Tan-hu unvanını taşıyan Tuman'dır.
4. Mete Han MÖ 209'da babası Tuman'ı tahttan indirerek Hunların başına geçmiştir.
5. Mete Han, Türkçe konuşan ve Türk soyundan olan toplulukları ilk kez Hun hâkimiyeti altında toplamıştı.
6. Devlet, iç karışıklıklar Çin entrikaları, taht kavgaları nedeniyle zayıflayarak parçalanmıştır.
7. Ho-han-yeh ile Çi-çi arasında taht mücadelesinde devlet Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı (MÖ 54).

I. Kök Türk Devleti (552-630)

1. Tarihte Türk adını ilk defa resmî devlet ismi olarak kullanan devlet, Bumin Kağan tarafından kuruldu.
2. Devletin merkezi Ötüken'dir.
3. Bumin Kağan, İl Kağan unvanını alarak ülkenin batı kısmının idaresini kardeşi İstemi Yabgu'ya verdi.
4. Mukan Kağan zamanında Kök Türk Devleti her yönüyle parlak bir dönem yaşadı.
5. Kök Türk'ler İpek yolu denetimini ele geçirmek için Sasaniler ile birleşerek Ak Hunları yıktı.
6. İstemi Yabgu, Doğu Roma İmparatorluğu'na elçiler göndermiş ve gelen elçileri kabul etmiştir.
7. Devlet, iç karışıklıklar Çin entrikaları, taht kavgaları nedeniyle zayıflayarak parçalanmıştır.

İLK TÜRK DEVLETLERİ

II. Kök Türk Devleti (682-742)

1. 50 yıllık Çin esaretinin ardından Kutluk (İlteriş) Kağan'ın 682'deki ayaklanmasıyla bağımsız oldular.
2. Devletin merkezi Ötüken'dir.
3. Kutluk Kağan, devleti derleyip toplayan anlamına gelen "İlteriş" unvanını aldı.
4. Tonyukuk ise "Apa Tarkan" unvanını alarak bütün işlerin planlanmasında Kağan'ın yardımcısı oldu.
5. İlteriş Kağan'ın ölümü üzerine tahta Kapgan Kağan, oğlu İnal kağan oldu.
6. İnal'dan sonra İlteriş'in oğlu Bilge, kağanlığa; Kül Tigin ise komutanlığa getirildi.
7. Basmil, Karluk ve Uygurlar birleşerek II. Kök Türk Devleti'ne son verdi.

Biliyor musunuz?

Kürşat, 639 yılında kendisiyle birlikte 40 kişilik bir grup kurdu. Amacı Çin İmparatorunu kaçırmak ve bu sayede Çin esaretinde yaşayan tüm Türkleri bağımsızlığına kavuşturmaktı. Son nefeslerini verene kadar mücadele eden Kürşat ve arkadaşlarının bu davranışı esir hayatı yaşayan Türklere örnek olmuştur.

Kritik Bilgi

Göktürk alfabesi ile yazılmış Orhun Yazıtları II. Kök Türk Kağanlığı'na aittir. Yazılış tarihleri MS. 8. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. 1889 yılında Moğolistan'da Orhun Vadisi'nde bulunan ve "Bengü Taşlar" olarak adlandırılan yazıtlar 1893 yılında Danimarkalı dilbilimci Vilhelm Thomsen tarafından, Rus Türkolog Vasili Radlof'un da yardımıyla çözülmüştür.

İLK TÜRK DEVLETLERİ

Uygur Devleti (744-840)

1. Kutluk Bilge Kül Kağan tarafından Kök Türk Devleti'ne son verilerek 744'te kuruldu.
2. Devletin merkezi Ötüken'dir. Merkez daha sonra Karabalgasun' a taşındı.
3. Kutluk Bilge Kül Kağan ölmüş ve yerine oğlu Moyen Çor, daha sonra da Böğü kağan oldu.
4. Böğü Kağan, Mani dinini kabul etti. Mani dini Uygurları zayıflatan en büyük etken oldu.
5. Manihaizm ve Budizm Uygurların savaşçı özelliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.
6. Uygurlar, tarımla uğraşan ve yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir.
7. Siyasi karışıklıklar sonucu 840'ta Kırgızlar, Uygur Devleti'ne son vermiştir.

Biliyor musunuz?

Uygurlar Böğü Kağan döneminde Maniheizm inancını benimsedi. Maniheizm inancı et yemeyi ve savaşmayı reddetmekteydi. Bu inanç Uygurların savaşçı özelliklerinin zayıflamasında ve tarımsal üretim yapmak için konargöçer yaşantı yerine yerleşik hayatı benimsemelerinde etkili olmuştur.

Kritik Bilgi

Uygurlarda başlayan yerleşik yaşamla birlikte mimari, resim ve heykel sanatlarında gelişmeler görülür.

840 yılında Kırgızların son verdiği Uygurlar başka bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Gittikleri yerlerde yeni devletler kurdular. Bunlardan ilki Çin'in kuzeyine göç eden Sarı (Kansu) Uygurlarıdır. Sarı Uygurlar günümüzde Kuzeybatı Çin'de yaşamaya devam etmektedir. Diğer devlet ise Turfan Uygur Devleti'dir. Bu devlet, Orta Asya'nın ticaret yolları üzerinde olduğu için ekonomik olarak zenginleşti. Günümüzde Çin'e bağlı Doğu Türkistan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar.

İLK TÜRK DEVLETLERİNDE TÖRE

Töre, yazılı olmayan fakat herkesin bildiği ve kabullendiği örf, âdet, gelenek ve ahlaki değerlerden beslenerek ortaya çıkan kurallardır.

TÜRK TÖRESİ

- Kağanın Oluşturduğu Töreler
- Kurultayda Oluşturulan Töreler
- Zamanla Ortaya Çıkan Örf ve Âdetlerden Oluşan Töreler

01 İlk Türk devletlerinde hukukun temelini ve kaynağını geleneklerden alan sözlü hukuk kuralları denilen "töre" oluşturmuştu.

02 Getirilen kuralların adalete uygun olmasına dikkat edilmiştir. Kağanlar da dâhil olmak üzere bu töreye herkesin uyması zorunludur.

03 Töre, Türk toplumunda gerek kağanın iktidarı gerekse devletin sürekliliği için önemli bir koşuldur. Kağanlardan her zaman töreye uygun davranmaları istenmiştir.

Töre, Türk toplumunda düzeni sağlayan en önemli değerdi. Başta kağan olmak üzere devlet görevlileri ve halk törelere uymak zorundaydı. Çünkü töre; devletin kuruluşu, işleyişi ve gücüydü. Töreye uymayanlar ağır şekilde cezalandırılır, bu kişiler toplum tarafından da ayıplanırdı. Kamu hukukunun korunması görevi kağana aitti ve kağan töreye aykırı hareket edemezdi.

Türklerin töreye büyük önem verdiği "İl (devlet) gider, töre kalır." atasözünden de anlaşılmaktadır. Töre sayesinde yıkılan bir devletin yerine yenisini kurmak zor olmamıştır.

TÜRK KİTABELERİNE GÖRE GÜÇ VE YÖNETİM ANLAYIŞI

TÜRK KİTABELERİNE GÖRE GÜÇ VE YÖNETİM ANLAYIŞI

Yazıtlara göre dünya hâkimiyeti, Tanrı tarafından Türk kağanlarına bir görev olarak verilmiştir.

"Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar onun içindeki millet hep bana tâbidir. Bunca milleti hep düzene soktum."

Yazıtlarda ilk Türk devletlerindeki egemenlik anlayışının ilahi kaynaklı olduğu görülmektedir.

"Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye babam kağanı, annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı"

Yazıtlara göre Türk kağanları, ordular sevk ederek savaşmak, birlik ve bütünlüğü sağlamak zorundadır.

"Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş."

Yazıtlarda kağanların millete karşı sorumlu olduğunu ve millete hesap verdiğini gösteren örnekler de bulunmaktadır.

"Türk Milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Ondan sonra Tanrı irade ettiği ve lütfettiği için talih ve kısmetim olduğu için ölecek milleti diriltip kaldırdım, çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim, nüfusu az milleti çok ettim."

Orhun Yazıtlarında "Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta (yaratıldığı zaman), ikisi arasına da insanoğlu kılınmış (yaratılmış). İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş (hükümdar olmuş). Oturarak Türk Milleti'nin ilini, töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş." ifadesi yer almaktadır. Buna göre bütün dünya Türk devletinin mekânını oluşturmaktadır. Türk kağanları ise "cihanşümul" yani bütün dünyanın hükümdarı konumundadır.

Yazıtlarda kağanların millete karşı sorumlu olduğunu gösteren örnekler de bulunmaktadır. "Türk Milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Ondan sonra Tanrı irade ettiği ve lütfettiği için talih ve kısmetim olduğu için ölecek milleti diriltip kaldırdım, çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim, nüfusu az milleti çok ettim."

Açık Uçlu Sorular-Orhun Yazıtları

Yönerge: Metinden hareketle soruları cevaplandırınız.

Görsel: Orhun Yazıtları

"Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş. Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş, buyrukları bilge imiş, cesur imiş tabi. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabi. İli tutup töreyi düzenlemiş."

"Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Ondan sonra Tanrı irade ettiği ve lütfettiği için talih ve kısmetim olduğu için ölecek milleti diriltip kaldırdım. Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim, nüfusu az milleti çok ettim.

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri kendime tabi kıldım ve hepsini düzene soktum.

Ey Türk Oğuz beyleri, milleti işitin! Üstte mavi gök çökmedikçe, altta yağız toprak delinmedikçe, ey Türk milleti, senin ilini, töreni kim bozabilir!"

Türklerde cihan hakimiyeti anlayışı, Güneş'in doğduğu yerden battığı yere kadar olan coğrafyanın Türk hükümdarlar tarafından adaletli bir şekilde yönetme anlayışıdır.

1. Kağanın görevlerini yazarak bu görevleri günümüzdeki sosyal devlet anlayışı ile ilişkilendiriniz.

....
....
....
....

2. Yazıtlardaki cihanşümul (dünyayı kaplayacak ölçüde) devlet anlayışını ifade eden sözler hangileridir? Bu anlayış Türklerin devlet yönetimini nasıl etkilemiş olabilir?

....
....
....
....

3. Türklerde devlet ve töre ilişkisini nasıl açıklarsınız?

....
....
....
....

4. Yazıtlarda gelecek kuşaklara hangi mesajlar verilmektedir?

....
....
....
....

1. Roma'ya sonradan gelen pleplerin baskısı imparatorluk yasalarını yazılı hâle getirmişti. On iki taş levhaya basılan yasalar bu sayede herkes tarafından öğrenilecek ve özgür bireylerin haklarını savunmaları sağlanacaktı. Sonrasında Roma'nın gelişimiyle beraber yasalar daha da detaylandı. Doğu Roma İmparatoru Justinianus Dönemi'nde kamu ve özel hukuk ayrımı yapılarak Avrupa medeni hukukunun temeli atılmıştır.

Buna göre Orta Çağ hukukuyla ilgili,

I. Roma hukuku, çağdaş Avrupa hukukunun oluşumuna zemin hazırladı.

II. On İki Levha Kanunları'nın yazılı hale getirilmesinde plepler etkili olmuştur.

III. Roma İmparatorluğu'nda köleler de haklarını savunabilirdi.

verilenlerden hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III

D) I ve II E) I, II ve III

2. 12 Levha Kanunları;

Bir kimse, kendisine borçlu olan kişiyi hâkim önüne götürürse ve borçlu borcunu ödeyemezse muayyen şekillere riâyet ederek ona el koyar, evine götürür ve zincire vurur. Muayyen zaman içinde yine ödeyemezse öldürebilir veya köle olarak satabilir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi;

- Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.
- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

Buna göre, 12 Levha Kanunları ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile ilgili,

I. Kanunlar zamanla daha insani hâle gelmiştir.

II. Kölelik, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile kaldırılmıştır.

III. 12 Levha Kanunları'nda yaşama hakkı esas alınmamıştır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III

D) II ve III E) I, II ve III

3. Cengiz Han Yasaları

- Kasten yalan söyleyen, sihirbazlıkla uğraşan, kavga etmekte olan iki şahıs arasına girerek onlardan birine yardım edenlerin cezası ölümdür.
- Kuran'ı ezberlemiş olanlardan, fakihlerden, tabiplerden, ulemadan, hayatlarını ibadete adamış zahitlerden, müezzinlerden, ölüleri yıkayanlardan vergi alınmayacaktır.
- Vazifesini ihmal eden asker ve sürgün avı esnasında avını kaçıran avcı, dayak cezası ile cezalandırılır.
- Kaçan bir esiri veya savaş tutsağını eline geçirip de sahibine iade etmeyen kişi, ölümle cezalandırılır.

Cengiz Han Yasaları dikkate alındığında aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Hukuk eğitimine önem verildiğine

B) Din adamları ve âlimlerin ayrıcalıklı olduğuna

C) Yargı bağımsızlığının sağlanamadığına

D) Avrupa hukuk sisteminin temelini oluşturduğuna

E) Ölüm cezalarının yerine getirildiğine

4. I. Türk kelimesini ilk kez devlet adında kullanan Kök Türklerdir.

II. Türkiye adı coğrafi bir bölge olarak Bizans kaynaklarında kullanılmıştır.

III. Ziya Gökalp'e göre Türk adı; töreli, kanun, nizam sahibi demektir.

IV. Türk kelimesi Dîvân-ü Lügâti't-Türk'te olgunluk çağı demektir.

V. Türkiye adı ilk kez Malazgirt Savaşı sonrasında kullanılmıştır.

Türk adının anlamı ve Türkiye ifadesi ile ilgili numaralandırılmış bilgilerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) I B) II C) III D) IV E) V

5. Avrasya'nın geniş bozkırları, tarihin ilk devirlerinden itibaren Türk kökenli halklara yurtluk etmiştir. Bu sebepten İslam Öncesi Türk tarihi sadece Orta Asya'da değil, Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzeyinde, hatta Macaristan ovalarına uzanan geniş sahada da gerçekleşmiştir. Milyonlarca kilometre karelik bu alanlar coğrafi olarak aşağı yukarı aynı iklim özelliklerini göstermektedir. Türk tarihinin bilinen en eski devirlerinden XI. yüzyıla kadar Türk kökenli topluluklar Moğolistan'ın doğusundaki Kerulen Irmağı'ndan Tuna boylarına kadar çok geniş bir alanda hareket etmişlerdir. Nitekim bu geniş alanda söz konusu halkların (boyların) izlerini takip etmek, bir bakıma erken dönem Türk tarihini aydınlığa kavuşturmaktır. Ancak, kaynakların çoğu Türk dilinde değil, komşu milletlerin dillerinde (Çin, Fars, Arap, Grek, Latin ve Rus dillerinde) yazılmıştır. Bu durum Eski Türk tarihini araştırmayı zorlaştırmaktadır.

Türk tarihi ile ilgili yukarıdaki metinde aşağıdaki konulardan hangisine değinilmemiştir?

A) Türklerin ilk anayurdu ve özelliklerine

B) Türk tarihi konusunda araştırma yapmanın zorluklarına

C) Türklerin yaşadığı veya hüküm sürdüğü bölgelere

D) Türklerdeki egemenlik anlayışının kökenlerine

E) Türklerden kalma arşiv veya yazılı belgelerin çok sınırlı olmasına

6. İlk Türk devletlerinde kağan olabilmek için Gök Tengri tarafından kut verilmiş bir aileye mensup olmak gerekir. Kut'un kan yoluyla hanedanın üyelerine geçtiği kabul edilmiştir. Ancak kimin kağan olacağı taht için yapılan mücadele sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Buna göre ilk Türk devletleri ile ilgili olarak,

I. hanedan üyelerinin tahta çıkma hakkına sahip olduğu

II. gücün meşruiyet kaynağının tanrısal olduğuna inanıldığı

III. hanedan üyeleri arasında taht kavgalarının yaşandığı

durumlarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II

D) II ve III E) I, II ve III

2018 AYT

7. **Aşağıdakilerden hangisi İslamiyet öncesi Türk devletlerinde geçerli olan egemenlik sembol ve göstergelerinden değildir?**

A) Hutbe okutmak

B) Siyasi antlaşmalar yapmak

C) Para bastırmak

D) Kurultaya başkanlık yapmak

E) Yabancı elçileri kabul etmek

8. Asya Hun Devleti'ne en parlak dönemini yaşatan Mete Han, yirmi altı boyu Türk tarihinde ilk kez tek bayrak altında toplamıştır. I. Kök Türk Devleti'nde ise Mukan Kağan, Kore'den Karadeniz'e kadar uzanan sahada yaşayan bütün Tölesleri ve diğer Türk boylarını hâkimiyeti altına alarak devletine en güçlü dönemini yaşatmıştır. II. Kök Türk Devleti zamanında da Kapgan Kağan yine Orta Asya'daki tüm Türk boylarını bir bayrak altında toplayarak gücüne güç katmıştır.

Bu bilgilere göre Türk devletlerinin güçlü bir yapıya sahip olmasında aşağıdakilerden hangisinin etkili olduğu söylenebilir?

A) Ticaret yollarının egemenlik altına alınması

B) İnanç ve dil birliğinin sağlanması

C) Boylar konfederasyonunun oluşturulması

D) Töre anlayışının etkili olması

E) Coğrafi şartların elverişli olması

9. Törenin oluşumunda aşağıdakilerden hangisinin etkisi <u>yoktur</u>?

A) Kut anlayışının

B) Diğer milletlerle etkileşimin

C) Kağanlar tarafından konulan yasaların

D) Kurultayda alınan kararların

E) Türk toplumundaki gelenek ve göreneklerin

10. ORHUN KİTABELERİ'NDEN

Bilge Kağan: "Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye gece uyumadım, gündüz oturmadım. Aç milleti doyurdum, çıplak milleti giydirdim. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Dört bir tarafa ordu sevk ettim. Devletimi değerli kıldım." dedi.

Bilge Kağan'ın söylediklerinden yola çıkarak Türk hükümdarının başlıca görevleri arasında hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Sosyal devlet olmak

B) Ekonomik olarak halkın refahını sağlamak

C) Devleti ve milleti korumak için ordu kurmak

D) Devletin sınırlarını genişletmek

E) Halkın inançlarını korumak

AÇIK UÇLU SORULAR - Orhun Yazıtları

1. Kağanın görevleri: Ordular sevk etmek, toplumda birlik ve bütünlüğü sağlamak, halkın maddi ihtiyaçlarını karşılayarak onların refahını arttırmak ve töreyi düzenlemek. Sosyal devlet; "Bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için asgari yaşam standartlarının devlet tarafından sağlanması." olarak tanımlanabilir. Yazıtlarda geçen "Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim." sözleri günümüz sosyal devlet anlayışıyla benzerlik göstermektedir.

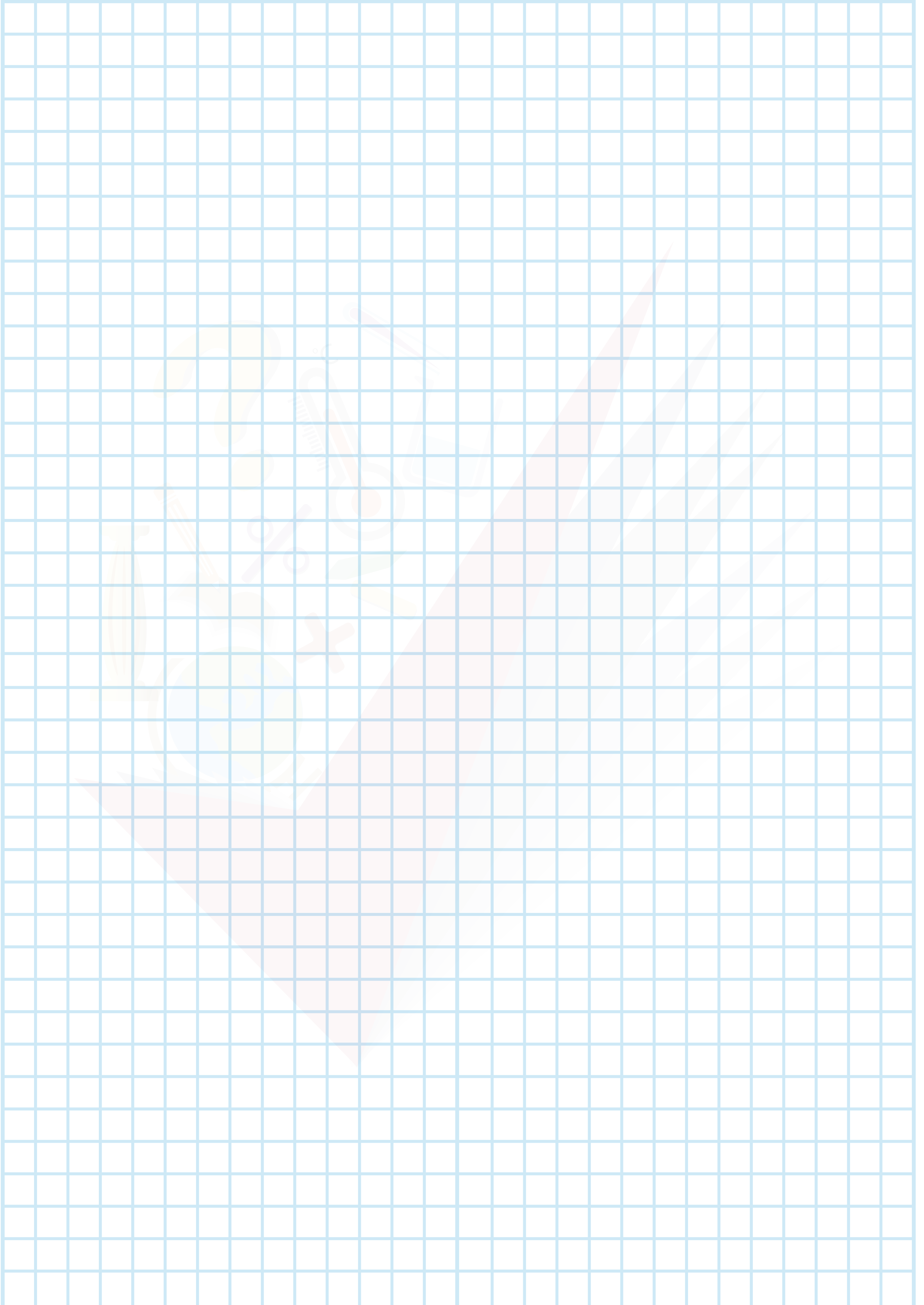
2. **"**Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş." "Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri kendime tabi kıldım ve hepsini düzene soktum." "Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş." "Tanrı yardım ettiği için gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen yerleri milletime kazandırdım. Tanrı buyurduğu için dört taraftaki milleti düzene sokup tertipledim.'' Bu anlayış Türklerde uzun vadeli stratejiler oluşturulmasında ve yeni hedefler belirlenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Çünkü Türkler bu ülkü sayesinde dinamik bir yapıya sahip olmuş ve belirlenen yeni hedeflere doğru yoğunlaşmıştır.

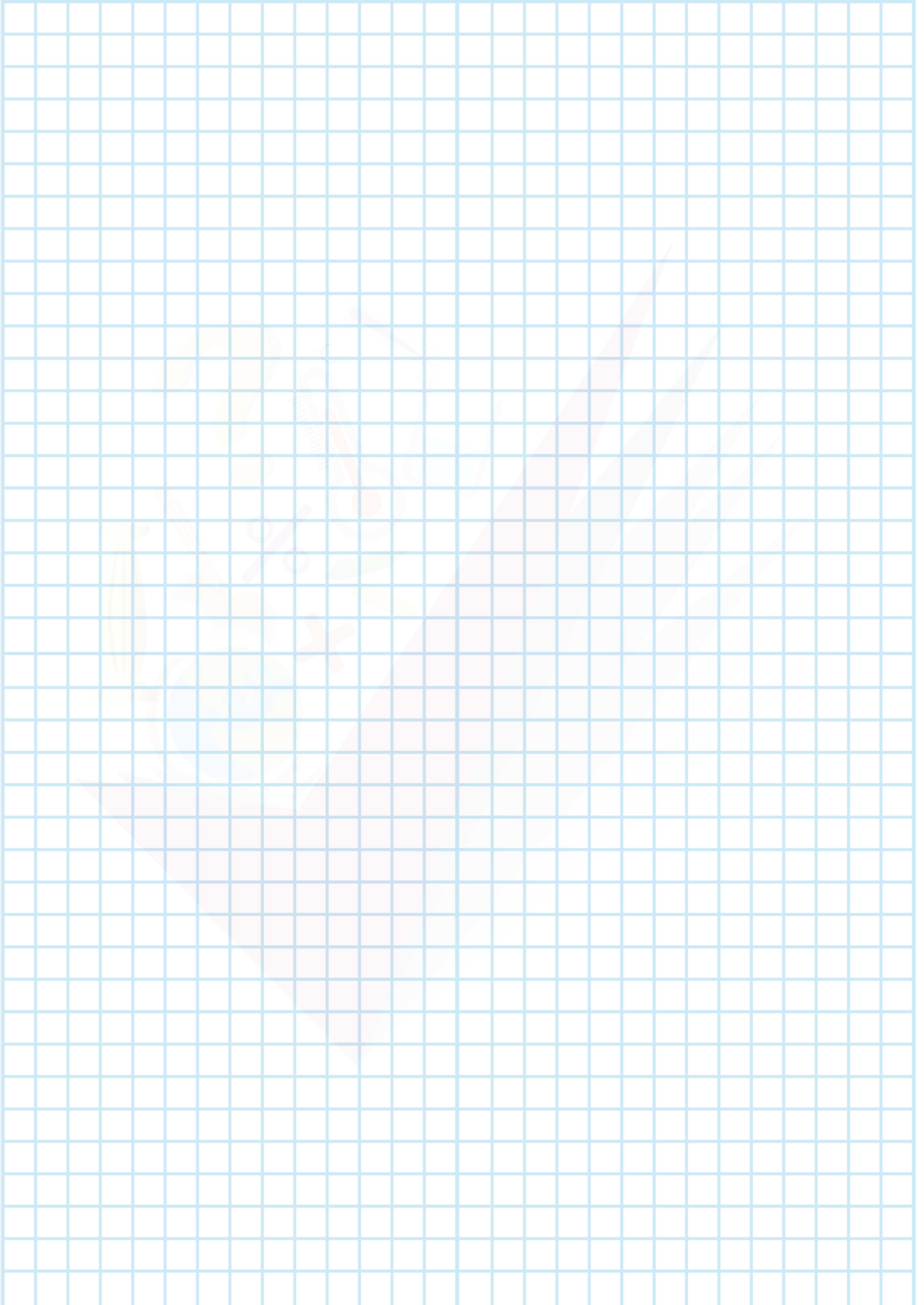
3. Türk devlet anlayışında devlet ile töre birbirinden ayrı düşünülemeyen, biri diğerinin tamamlayıcısı olan unsurlardır. Töre devletle özdeşleştirilmiştir. "İli tutup töreyi düzenlemiş." cümlesi Türklerde kağanın yasa koyduğunu ve töreyi düzenlediğini gösterir.

4. Türk milletinin kıyamete kadar yaşayacağı mesajı verilmektedir. Bu durum daha sonraları "Devlet-i ebed- müddet" olarak tabir edilmiştir. Türk milletinin devletine ve töresine sahip çıkması gerektiği vurgulanmıştır.

Çoktan Seçmeli Sorular

1-D	2-E	3-B	4-E	5-D
6-E	7-A	8-C	9-B	10-E

 Konu Özeti — Konuyla ilgili kısa ve öz bilgiler

 Açık Uçlu Sorular — Konuyla ilgili ufkunuzu açacak sorular

 Çoktan Seçmeli Sorular — Konuyla ilgili çoktan seçmeli testleri

 Neler Öğreneceğiz? — Fasikülde hangi konuların öğrenildiği

 Hatırlayalım — Konuyla ilgili önceki bilgiler

 Araştırma — Konuyla ilgili detaylı bilgiye ulaşmanız için ödevler

Faydalı Linkler — Konuyla ilgili yararlanılabilecek web siteleri

 Kritik Bilgi — Fasikülde geçen konuyla ilgili en önemli bilgi

 Bir Örnek de Sen Ver — Konuyla ilgili sizden gelen örnekler

 Biliyor musunuz? — Konuyla ilgili çarpıcı bilgiler

 Filozof Der ki — Filozofların konuyla ilgili söylediği önemli sözler

 Felsefe Sözlüğü — Felsefe ile ilgili kavramlar

 Haritada Bulalım — Konuyla ilgili özellikleri haritada işaretleme

 Dersi İzleyelim — Konuyla ilgili konu anlatım videoları

 Dikkat! — Fasikülde karıştırılmaması gereken bilgiler